

STAAT VAN HET JEUGDTHEATER 2018

16 SEPTEMBER, THEATER DE KRAKELING

Door: Wieke ten Cate, Belle van Heerikhuizen, Liesbeth Coltof

LIESBETH

Over minder dan drie maanden sta ik hier op deze plek om afscheid te nemen. Afscheid van een wereld waar ik zo lang deel van heb uitgemaakt. Een wereld die ik heb helpen bedenken en vormgeven. Alhoewel volledig zelf gekozen is het toch een vreemde gedachte. Want het is een wereld die ik liefheb. Natuurlijk niet altijd, het is ook lange dagen maken, wakker liggen en rotklusjes opknappen. Maar van een afstandje bekeken, is zelfs dat me dierbaar. Kijk, ik begin meteen met terugkijken en als ik niet uitkijk ga ik zo ook nog proberen allerlei verstandige dingen te zeggen. Mooi niet, hoe ouder ik wordt, hoe minder ik alles zeker weet. Dat is geen verlies, met het weggeven van mijn plek, is er een soort lichtheid ontstaan, alsof je weer even met blote voeten over het strand rent, met geen idee waarheen. Lieve Wieke en Belle. Ik heb jullie gevraagd om samen met mij deze jeugdtheater lezing vorm te geven. Ik heb behoefte aan een gesprek. Als je afscheid gaat nemen denk je ook aan het begin. Misschien herken ik iets van de jonge vrouw die ik was in jullie; allebei op weg om te ontdekken wie je gaat worden. En ik verheug me erop jullie te volgen. Laten we het persoonlijk maken in de hoop ergens iets te raken dat groter is dan wijzelf.

WIEKE

Lieve Liesbeth

Toen ik 13 was zag ik mijn eerste voorstelling en die was van jou. Mijn liefde voor theater is daar begonnen. En toen ik als 21 jarige van de opleiding kwam, was een van mijn eerste baantjes bij de Toneelmakerij. In de afgelopen tien jaar hebben we veel samengewerkt en heb ik jou meegemaakt met de voeten in de klei, altijd druk en *begeistert*. Dit jaar neem je afscheid bij de Toneelmakerij en ga ik daar door als maker. Dat is bijzonder, als je bedenkt dat ik, sinds ik kennis heb gemaakt met het theater, jou ook ken.

BELLE

Lieve Liesbeth,

Toen jij mij vroeg mee te doen met de Staat was ik verrast en vereerd. Verrast omdat ik pas twee jaar geleden hier als net afgestudeerde ukkepuk de pitch deed. Vereerd om het vertrouwen dat jij, Liesbeth in mij hebt en vanaf het allerbegint hebt gehad. Toen ik op aanraden van een docent met jou ging praten over mijn afstudeerjaar ontdekten we direct een verwantschap. Ik wilde een muziektheatervoorstelling maken over kinderen van getraumatiseerde oorlogsveteranen. Dat vond jij een geweldig idee. Nu pas weet ik hoe goed dit thema ook bij jou zou passen. Tijdens de repetities van deze voorstelling Anjerkinderen en het jaar erna *Elephant* (over *high school shootings*) heb ik alleen maar vertrouwen gevoeld. Ik begreep niet waarop dat gebaseerd was, maar het voelde heerlijk. Hoe jij mij, vooral met *Elephant* hebt geholpen, vond ik werkelijk waanzinnig. Jij kan na één keer kijken drie punten noemen hoe een voorstelling vijf keer zo goed kan worden. Lichtelijk jaloersmakend. En nu staan we naast elkaar.

LIESBETH

Wieke en Belle

Toen ik jong was zag ik in de Stadsschouwburg Olga de Haas dansen, heel dun en volkomen kwetsbaar, en ik zag 'de mens', ik zag mezelf. En voor een moment kon ik er 'helemaal zijn'. Verbonden. Toen ik als 14 jarige in zwarte kleren een stuk speelde over de dood, en de volwassenen gewoon bleven zitten en luisteren, was daar weer dat gevoel van er "helemaal zijn". De schoonheid van theater ligt voor mij in dat korte moment van

verbondenheid, van zijn. Een moment dat niet blijft en dat telkens weer opnieuw moet ontstaan. Daarom houd ik ook zo van de paar minuten voor een voorstelling begint. Van het beginnen met de repetities van een nieuw stuk. Ik had als kind al veel vragen, misschien omdat ik vrij vroeg ontdekte dat het leven volkomen willekeurig kon zijn. En dus kwamen de vragen naar de zin van alles. Dat maakte me soms heel verdrietig. Ik wilde zo graag antwoorden. Daar heb ik hard naar gezocht. Pas toen ik het theater vond, werden die antwoorden minder belangrijk. Ik ontdekte het feest van "de nieuwsgierigheid.", van de zoektocht, van het "niet weten". In de woorden van Luk Perceval : "Zonder die nieuwsgierigheid zou er geen kunst, geen religie, geen theater,... en waarschijnlijk ook geen schoonheid zijn. Is niet de zin van het theater de zoektocht zelf? Het "niet weten" dat wil weten. Wat de oorzaak voor die honger naar waarheid is, is niet aanwijsbaar, niet grijpbaar, niet in woorden te vatten.'

Ik denk dat ik langzaam begrip waarom ik in het theater terecht ben gekomen. Eenvoudig gezegd: een verlangen naar vrijheid. Want in het "niet weten" ontstaat bij mijn een groot gevoel van vrijheid. De vreugde en lichtheid van zo'n moment is moeilijk onder woorden te brengen. Het is het moment waarop je opeens niet meer repeteert, maar schept. Het moment waarop je een speler tegelijkertijd los en thuis ziet komen in zichzelf. Waarop het toeval zich laat zien en je onbedacht werkt. Waarop je door een aria jouw tranen op een andermans gezicht ziet. Vrijheid en Zijn, dat zijn voor mij, nu op dit moment in mijn leven, de twee woorden die mijn verbinding met het theater het best beschrijven. Hoe is dat voor jullie? Want ik weet dat ook jullie niet toevallig in het theater zijn beland? Wat zoeken jullie er ?

Liefs liesbeth.

WIEKE

Voor Liesbeth en Belle

Allereerst, dank voor je mooie brief. Die honger naar waarheid die herken ik. Ik kan me de eerste scheurtjes in DE waarheid nog goed herinneren. Die kwamen toen ik verkering kreeg met Henrik Walter. Ik was 15 en hij was een Duitse backpacker met woest haar en dat paste perfect bij mijn plaatje van de liefde. Toen ik hem opzocht bij zijn vader in Berlijn bleken ze exorbitant rijk te zijn. Om mijn komst te vieren aten we zes gangen in een poep chic restaurant. Het was de eerste keer dat ik überhaupt uit eten ging. Ik raakte in de war: want wij waren thuis arm en hadden meegekregen: wij zijn arm, maar gelukkig en rijke mensen zijn rijk, maar ongelukkig. Die zijn vooral bezig met dingen bezitten, terwijl ze vergeten waar het echt om draait. Deze "waarheid" werd die avond met Henrik Walter volkomen ontkracht, want het was een feestelijke feest en ze waren helemaal niet ongelukkig.

Het feit dat 'de waarheid' anders is dan je denkt, maakt je even wankel. Precies die wankelheid zorgt ervoor dat je telkens opnieuw naar jezelf en de wereld moet kijken. 'Klopt' het wat ik denk? Deze twijfel is voor mij vaak de motivatie om kunst te maken. Al maakt die twijfel tegenwoordig ook plaats voor verontwaardiging: waarom denken mensen dit of dat?

Al mijn werk gaat over macht en machteloosheid. Over grote krachten als het kapitalisme, populisme, onwetendheid en het menselijke gevoel daarbinnen onmachtig te zijn.

Misschien heeft dat te maken met mijn vader, die zich verzette tegen grote machtsstructuren en mij op jonge leeftijd leerde dat een appeltje stelen van Albert Heijn best mag. Misschien heeft het te maken met mijn verlangen naar onafhankelijkheid; ik kan niet zo goed tegen autoriteit. Maar voor mij voelt het te 'simpel' om jouw vraag zo te beantwoorden.

Hoe ik werk wordt wel beïnvloed door iets dat ik direct kan aanwijzen, namelijk dat ik deel uitmaak van een tweeling. En in mijn geval betekent dit dat je alles deelt. Alles. Vroeger eerst een taal die niemand begreep. Later gewoon de tranen laten lopen bij muziek,

politiek incorrecte gedachten hardop uitspreken, ruzies niet uitpraten omdat je wel weet dat de ander spijt heeft, trots zijn zonder een greintje jalousie: onvoorwaardelijk en zonder oordeel. Ik denk dat ik iets van dat contact meeneem in hoe ik anderen interview: kwetsbaar, maar schaamteloos. En dat dit ook terug te zien is in mijn personages, hoe verschillend ze ook zijn. Hoe is dat bij jou, Belle? Zie jij al een lijn in de dingen die je maakt?

BELLE

Lieve Wieke en Liesbeth,

Wieke, je vraagt me of ik een lijn zie in de dingen die ik maak: ja, absoluut. Natuurlijk ben ik nog maar kort bezig, dus het is een kort lijntje. Het heeft te maken met de wereld en mijn verbazing en verontwaardiging. En met relaties tussen mensen; de onmogelijkheid en pijn, omdat echt samenvallen niet mogelijk is. Ik heb veel voorstellingen gemaakt over oorlog en het effect ervan op mensen. In mijn familie zie ik hoe de ellende van de tweede wereldoorlog van generatie op generatie wordt doorgegeven. Zelfs in mijn opvoeding merk ik er nog sporen van.

Voor de toneelacademie heb ik één jaar sociologie gestudeerd. Dat was omdat ik me enorm opwond over de wereld. Hoe onze politiek met kunst en gezondheidszorg omging. Ik werd er naar van. Verontwaardiging en verbazing. Ik stond met spandoeken op het Malieveld omdat ik het schandelijk vond hoe de regering honderd jaar kennis over psychische gezondheid in één klap overboord gooide.

Twee jaar geleden reed er (in mijn belevenis voor het eerst) een busje in op mensen. In Nice. Weer was ik verbijsterd. Is dit de wereld waarin we leven? Kunnen mensen elkaar dit echt aandoen? Misschien is dat wel een deel van mijn lijntje. De vraag of wij mensen intrinsiek slecht zijn of dat iedereen tot zulke misdaden in staat is. Zijn het uitzonderingen, zijn het omstandigheden? En hoe moeten wij hiermee omgaan?

Volwassenen en kinderen. Ik kan waanzinnig genieten van schoonheid, maar ook lelijkheid kan mij zo waanzinnig raken. De hardheid van mensen kan me vaak in en in droevig te maken. Ik denk dat hardheid vaak voortkomt uit onwetendheid. Dus misschien wil ik dingen maken om die onwetendheid een beetje te verkleinen. Om een gesprek te starten. Daarnaast en misschien is dat wel de voornaamste reden, maak ik voorstellingen om mensen zich gezien te doen voelen. Minder alleen. Kijk deze mens is net als jij. Mededogen en herkenning.

LIESBETH

Mooi om te lezen hoe jullie je eigen wereldbeeld bevragen, vormen of onderuit schoppen. Je als maker inderdaad flink laten verwarren en uit evenwicht brengen. Zodat de noodzaak voor iets nieuws ontstaat.

Ik ben zelf begonnen in een tijd waarin het jeugdtheater bijna een onbeschreven, leeg blad was. Er waren wat sprookjes en voorstellingen rondom de eerste televisiehelden zoals Swiebertje en Pipo de Clown. Voorstellingen die volgens ons geen enkel recht deden aan de intelligentie en de autonomie van kinderen. Maar het was ook de tijd van het Werktheater die de verhalen van gewone mensen onontkoombaar het theater inbracht. Van het OT met zijn gedurfde nieuwe interpretaties van klassieke stukken en van Proloog die wereld bekeek vanuit de klassenstrijd. Ik herinner me nog goed de Gebroeders Leeuwenhart van het Werktheater. Zo vrij, zo speels en zo ontroerend. Het was vooral die onconventionele beweging die het nieuwe jeugdtheater zijn impuls gaf. Ik realiseer me steeds meer hoe uniek het was dat mensen van die eerste generatie jeugdtheatermakers eigenlijk alles opnieuw mochten uitvinden en ontdekken. Er zat werkelijk niemand op te wachten, er waren geen recensies, nauwelijks schouwburgen die de voorstellingen wilden programmeren, nauwelijks scholen die theater zagen als belangrijk voor hun leerlingen. Dat was vaak niet makkelijk, want je ging als het ware vrijwillig in ballingschap, je werd opeens net als kinderen niet serieus genomen. Maar het was ook een beschermende mantel waarin je alles uit kon proberen en die eerste vijftien jaar van het huidige

jeugdtheater waren een explosie van creativiteit, van inhoud en vorm. Je probeerde gewoon eenvoudigweg alles en werd niet gehinderd door regels en conventies. Het jeugdtheater was toen, zoals ik het nu zie, veel meer een activistische beweging, tegen de heerschappij van de volwassenen, tegen de arrogantie en betutteling. We kozen zonder voorbehoud voor de positie van het kind. Een radicale keuze voor de kwetsbaren van onze maatschappij, degenen zonder macht. In die zin was het jeugdtheater ook een emancipatorische beweging. Stem geven aan degene waar niet naar geluisterd werd. En waar kwam die inspiratie vandaan. Eigenlijk uit alle hoeken en gaten, vaak volkomen ongericht en zeker niet goed doordacht. Uit de verhalen van de mensen op straat, uit de krant, uit ontmoetingen die je bang of boos of nieuwsgierig maakten: een kind, een hooligan, een vluchteling in Bosnië. Uit de plotselinge gedachten en idiote ingevingen die uit jezelf naar boven kwamen en die je serieus nam. Het werd mijn streven om zo open mogelijk in de wereld te staan, met zo weinig mogelijk verdedigingsmechanismen. Om op straat echt te kijken, om me vooral te laten raken door wat ik zag en voelde. Liefs liesbeth

WIEKE

Mijn eerste grote onderwerp was arbeid. Over de plek, die werk in het leven inneemt. Over falen en hoe erg dat is. Ik maakte een voorstelling over fabrieksmedewerkers van de Prodentfabriek. (Volgens mij het eerste toneelstuk dat jij van mij zag, Liesbeth.) Ter voorbereiding had ik een gesprek met een verpakkingstrateeg: een vrouw op latex hakken, die de lege tubes op de lopende band zette. Ze deed het werk al dertig jaar en iedereen wist wie ze was. Haar werk was niet uitdagend, gelukkig niet, dat was het leven namelijk al. Nu was ze ontslagen en wist ze zeker dat ze nooit meer een baan ging vinden, omdat ze niet durfde te solliciteren op een plek waar niemand haar kende. Ik herkende haar angst een outsider te zijn. Tijdens het interview werd ze gebeld. Ze liep naar de gang, ik hoorde haar zeggen: "Nee Fred, ik heb nu dat interview. Ja, dat interview met dat meisje. Ze ziet eruit als een stijf kutje, maar het is eigenlijk heel leuk." Gelukkig, ik had haar beeld van stijve kutjes kunnen bijstellen.

Ik schroomde toen niet om die voorstelling te maken, ondanks mijn gebrekkige kennis van fabriekswerk. Dennis Rudge speelde alle rollen: die hoogblonde verpakkingstrateeg, de manager, de elektricien en een Turkse vrouw die bij Prodent kwam werken toen ze nog geen Nederlands sprak. Ondanks dat er geen grote zwarte mannen in de fabriek werkten, was het geen probleem dat Dennis deze rollen vertolkte. De Turkse vrouw bleef na het applaus staan en vertelde spontaan over hoe eenzaam en onwelkom ze zich al die jaren had gevoeld en hoe dat nu voor even weg was geweest. Haar verhaal werd verbonden met de verhalen van de anderen, terwijl ze die in het echt nooit sprak. Door één iemand gespeeld, kregen al die afzonderlijke levens samenhang.

Destijds vervlocht ik zonder terughoudendheid die verhalen. Nu zou ik erover nadenken of dat wel kan. Ik heb me altijd vrij gevoeld om voorstellingen te maken over mensen die (ogenschijnlijk) niet lijken op mij: een Turkse immigrant, kooivechters, havenarbeiders. Maar ik voel ook dat het steeds gladder ijs is om me op te begeven, omdat ik misschien geen recht heb om alle verhalen te tonen. Omdat ik bepaald leed nooit zal kunnen invoelen, aangezien ik dat niet aan den lijve ondervonden heb. Ik ben wit. Vrouw. Hetero. Met een bijna modaal inkomen. Moeder. Hoog opgeleid, al heb ik niet het juiste diploma voor wat ik tegenwoordig doe. Wat zegt dit over mij? Dat ik me alleen kan identificeren met mensen uit dezelfde 'groep'? Dat mensen uit andere groepen mij nooit begrijpen en niet voor mijn belangen kunnen en zullen op komen? Dat ik alleen kunst kan maken voor en over mensen die op mij lijken, omdat ik voor andere verhalen te veel lacunes in mijn kennis heb? Hoe zien jullie dit? Liesbeth, hoe dacht je daarover bij het maken 'De Hongerende Weg'? Ik kijk uit naar jullie brieven.

LIESBETH

Wieke, het raakt me als je vertelt dat je nog niet zolang geleden de verhalen die je hoorde zonder terughoudendheid in het theater bracht, en nu nadenkt of je wel het recht om sommige verhalen te tonen die jou echt interesseren, maar die je niet zelf hebt meegemaakt. Dat is een serieuze en belangwekkende vraag. Ik denk oprecht dat wij witte vrouwen niet weten hoe het is om een zwarte vrouw of een Turkse vrouw te zijn. Mensen hebben absoluut verschillende ervaringen en het perspectief van waaruit je kijkt en bekeken wordt maakt enorm veel uit. Dus moet je je laten onderwijzen, moet je leren en luisteren. Ja, jij bent wit, hetero en hoogopgeleid en dat is op dit moment voor het eerst in de geschiedenis in de Nederlandse theaterwereld geen voordeel. We leven in een wereld waarin mensen zich duidelijk identificeren met de groep waar ze bij horen. Dat heeft met herwonnen trots te maken en met een noodzakelijke vorm van activisme. Je kan nooit het verhaal van een ander vertellen, maar wat je wel kan vertellen is wat dat verhaal met jou doet. Welke wijsheden je erin ontdekt, welke pijn en hoe het jouw perceptie een beetje verandert. En dat recht heb je altijd, Wieke dat is voor mij kunst. Je hoort er zelf ook in, kunst is niet objectief, je vertelt het verhaal van een ontmoeting met alle ongemak van dien.

Voor ik de Hongerende weg maakte was ik in Afrika geweest en ik voelde me er vreemd thuis, alsof iets in mij daar meer gezien en gewaardeerd werd dan hier. Ik keek met zoveel bewondering naar de mensen die ik ontmoette. Ik vond hun verhalen zo adequaat, zo intelligent en getuigen van zoveel wijsheid. Ik vond de humor en de bruutheid zo kloppen bij het leven. Ik wilde dat delen met al die kinderen die ergens deel uitmaken van die enorme en rijke erfenis. Zou dat in deze tijd weer doen, of zou ik het verwijt krijgen dat ik, witte maker deze verhalen niet begrijp. Ik ben blij met het feit dat makers hun eigen culturele erfenis op zich nemen en uitdragen. Dat ze actief zijn en zich niet de mond laten snoeren. En dat ze de wijsheid opbrengen om op hun beurt niet anderen de mond te snoeren en de menselijkheid als iets exclusiefs te claimen. Ja als ik weer zo geraakt wordt en weer zo veel leer, zou ik het graag doen. En net als toen, samen met mensen die beter weten waar ze het over hebben dan ik. Want als regisseur ben je soms een raam, waardoor dingen zichtbaar worden. Ik ben in veel landen geweest en heb gesproken met mensen die ondenkbare en gruwelijke zaken hebben meegemaakt. Ik ben er bescheiden van geworden, met theater veranderen we de wereld niet, we kunnen ook niet het kwaad wat gedaan is, ongedaan maken. Maar we kunnen elkaar ontmoeten, waarna we gesterkt of veranderd weer ons eigen leven in stappen.

BELLE

Hoi Wieke en Liesbeth

Een docent op de toneelacademie probeerde mij steeds te bewegen om Joodse stukken te maken, maar daar had ik helemaal geen zin in. Ik wilde niet *geframed* worden als Joodse regisseur. Ik voel me dat ook helemaal niet. Andersom, toen ik een stuk maakte over homofilie, heb ik eerst aan een homo vriend gevraagd of dat ok was. Mocht ik mij als overwegend hetero vrouw wel toeleggen op een stuk over homo jongens? Hij zei "natuurlijk". Een 'probleem' gaat immers nooit alleen over dat probleem. Het is ook een kader. Een duidelijk herkenbaar beeld waarachter veel meer schuilt. Bij het maken van een voorstelling over pedofilie (ter geruststelling: géén jeugdvoorstelling), merkte ik dat ik me tot op zekere hoogte in kon leven in de problemen van zowel het kind als de volwassene. Toen ik op de rand van mijn verbeelding botste, besloot ik een pedofiel te interviewen. Dit gaf me veel extra inzichten die ik niet zelf had kunnen bedenken, maar die ik me, nu ik ze eenmaal wist, wel voor kon stellen. Dingen die me raakten en die de problematiek van de pedofiel ontstegen. Ook in de interviews met kinderen van getraumatiseerde soldaten, kon ik me herkennen. Ouders geven alles aan hun kinderen door. Hun talenten en hun trauma's. Daar heb je geen oorlog voor nodig.

Dus Wieke: natuurlijk mag je de verhalen van anderen vertellen. Als je merkt dat het je raakt, dan zal er wel een verbinding zijn. Iets dat jij en die Turkse vrouw in een Prodent fabriek met elkaar gemeen hebben. En als je verbeelding stopt, schakel je hulp in van die vrouw. Of van wie dan ook waarover je theater wil maken.

Liefs, Belle

LIESBETH

Hoi,

Ik kom nog even terug op de ontwikkeling van het jeugdtheater. Met een reden. Door de kwaliteit van de voorstellingen begon het jeugdtheater zich te ontworstelen aan zijn anonimiteit. Er ontstond interesse en een aantal mensen, waaronder Loek Zonneveld voelden dat er een kleine revolutie gaande was. De theaters sloten zich aan, de scholen, de kranten en ook de eerste subsidies kwamen binnen. Er werd gebouwd aan een jeugdtheater bestel en zo werd een activistische beweging steeds meer onderdeel van het theater. En dat was fijn, er kwam geld, aandacht, tijd en rust. En nog steeds werden er nieuwe inhouden, nieuwe vormen en nieuwe plekken om te spelen ontdekt. En toen hoorden we er bij. We zitten zelfs in de basisinfrastructuur. En zo hoort het ook. Natuurlijk is de strijd nog niet gestreden, want financieel zijn we nog steeds de kinderen van het theater. Dus daar valt nog veel te halen. We zijn gezelschappen geworden, met vele voorstellingen per jaar, met publiekscijfers en educatie, met cao's en directies. In deze wereld komen jullie het theater in. Soms ben ik bang dat met er met de verantwoordelijkheden en taken iets verdwijnt van de ongebreidelde creativiteit. Wat gebeurt er met de spirit als je deel wordt van het establishment. Als struikelen en fouten maken te kostbaar wordt? Kunnen jullie je dat in deze tijd nog veroorloven. Moet niet alles wat je doet meteen raak zijn? Zijn er nog plekken waar je radicaal iets uit kan proberen.

BELLE

Liesbeth, jij vraagt ons of alles wat we doen meteen raak moet zijn. Ja, eigenlijk wel; op twee manieren. Soms heb je het gevoel dat het nu of nooit is. Je moet nu indruk maken en anders heb je morgen geen kansen meer om je te revancheren. Wat wil je maken, voor wie, wat is je vorm? Je voelt een verantwoordelijkheid tegenover de plek waar je werkt. De speelbeurten, publieksaantallen en recensies drukken op hun schouders en dus daarmee ook op de mijne. Wordt ik verstoten als mijn werk mislukt of er niemand komt? Is elke regie een toelatingsexamen? Daar ben ik soms bang voor. Voor jou tien anderen. Rennen, anders word je voorbij gesneld.

Maar het gaat ook over de druk die ik mezelf opleg. Ik kies onderwerpen die me zo aan het hart gaan dat ik me verplicht voel iets moois of goeds te maken. Doordat ik altijd heel blij ben met de mensen met wie ik werk is de enige die het dan kan verprutsen, ikzelf. Een gevoel van schatplichtigheid aan je materiaal en je mensen. Al die mensen die zo veel hebben geïnvesteerd in jouw idee. Hebben jullie dat ook? Dat je goed wil doen. Niet alleen voor het publiek maar ook voor je team en je thematiek. Soms kan dat voor mij bijna verlamdend werken.

Hoe jij de prenatale jaren van het jeugdtheater omschrijft klinkt voor mij als een bijzondere en spannende tijd. Aan de andere kant maak ik me geen illusies. Het opeisen van je plek en het belangrijk maken van je werk kan erg vermoeiend zijn. Dat we niet echt meer hoeven te vechten voor het belang van jeugdtheater lijkt me een geweldige verworvenheid, maar dat het jeugdtheater nu tot het bestel hoort, heeft ook geleid tot taken en verantwoordelijkheden. En daarmee misschien wel tot verpreutsing en vercommercialisering. Dat vind ik jammer. Het moet het niet te zwaar zijn, want anders komen de kinderen niet. Of eigenlijk: anders durven de ouders hun kinderen niet mee te nemen. Of durven de theaters het niet te programmeren. Nog steeds onderschatten volwassenen, kinderen consequent. Ik ben pas net begonnen en merk nu al hoe erg het draait om cijfers en dat je hogere cijfers haalt met lichtvoetigheid. Ik weet niet of ik mij

echt beperkt voel in mijn keuzes voor onderwerpen, of ik me echt laat tegenhouden. Maar merk soms wel de strijd. Dat mensen in eerste instantie huiverig zijn als ik een voorstelling voor kinderen/jongeren wil maken over terrorisme of zelfmoord of kinderlokkers. Terwijl dit hen toch ook aangaat?

WIEKE

Belle, wat jij zegt over de preutse, beschermende tijd, herken ik eigenlijk niet. Ik vind dat kinderen in een grote en volwassen wereld opgroeien. Een tijd die bestaat uit een heleboel losse fragmentjes. De tijdsgeest zelf is op Facebook gaan lijken, met zijn willekeurige montage, die super Sweet Sixteen-feestjes versnijdt met het nieuws dat er pubers worden vermist, die filmpjes van kinderen die huilen om de *Lion King*, versnijdt met kinderen die niet meer kunnen huilen omdat ze dood zijn aangespoeld. Een montage waarin je wordt bevestigd in wat jij gelooft, omdat iemand daar baat bij heeft of aan kan verdienen. Nieuws en nieuwtjes verversen zo snel dat je het vorige vergeet als je gegrepen bent door het volgende. Verhalen zijn kort, geen achtergrond, geen gevolg.

Toen ik eraan toe was om uit te zoeken hoe het met seks zat, probeerden we wat, redelijk vrij van conventies en niet té bewust van hoe het eruit hoort te zien, of wat je erbij kan zeggen. Nu zien jongeren, of nee kinderen porno (op elfjarige leeftijd kijkt meer dan 60% er wel eens naar). Wat kinderen zien is wat mij betreft eenzijdig, maar niet preuts.

BELLE

Een week geleden speelde mijn voorstelling 'Wil je een snoepje'. Over de angst en fascinatie van kinderen voor vreemde mannen en witte busjes die ze zouden 'plukken' en dan 'dingen' met ze zouden doen. Bij het nagesprek met de kinderen, vertelden dat ze dat ze ook wel eens waren weggerend voor een man in een auto die ze niet vertrouwden. Maar vooral vonden ze de voorstelling heel grappig en spannend. Het nagesprek met de volwassenen was anders. Zij waren plaatsvervangend bang. Terwijl de kinderen vertelden dat ze soms op het schoolplein kinderlokkertje speelden, vreesden de ouders dat wij enge ideeën in de hoofden van hun engeltjes zouden implementeren. Ik ontken niet dat kinderen steeds jonger steeds meer weten. Daar zorgt het internet wel voor. En ik denk ook dat je als ouders je kinderen moet beschermen. Maar soms voel je zoveel angst.

LIESBETH

Hoi Wieke en Belle. Ik vind het hoopgevend dat jullie elkaar zo bevragen. We leven in een tijd waarin de Kunsten vaak verdekt of volkomen openlijk aangevallen worden. Onlangs nog werden we weer weggezet als mensen die met subsidie hun hobby bekostigen. En neem van mij aan, het zal niet de laatste keer zijn. Natuurlijk hebben veel overheden de woorden gevonden om de waarde van Kunst te beschrijven. We hebben ze daar ook goed mee geholpen, gedwongen als we ons voelden om de waarde en de noodzaak van ons werk te verdedigen. Te bewijzen dat we het waard zijn om te bestaan, met geweldige publiekscijfers, met economisch belang, met betekenis voor de democratie. En dat is allemaal waar, maar het grillige, het dwarse, het ongekende, het onvoorspelbare van de Kunst daar zit eigenlijk nog steeds niemand op te wachten. Daarom vind ik het zo belangrijk dat we elkaar bevragen, een scherp gesprek voeren dat af en toe schuurt. Ik herinner me, daar komt ze weer met het verleden, nog de verhitte gesprekken op het jeugdtheater festival in Den Bosch. Sylvia, Inez en Bas, die vonden dat jonge makers geen echte kans kregen. Dat het jeugdtheater een bolwerk begon te worden wat opengebroken moest worden. En het *Krijt*, de eerste bescheiden jeugdtheater werkplaats werd opgericht. Of het gesprek over *Moeder in de Wolken* van Heleen Verburg en of deze absurdistische tekst met die twee mannen in blootkostuums wel kon voor kinderen. Soms kwam je blij uit Den Bosch, soms woedend, maar er veranderde altijd iets, omdat we ons echt en uitpuutend met elkaar hadden uiteengezet. In gesprekken, in voorstellingen en niet te vergeten in de kroeg.

WIEKE

Ook ik zoek die gesprekken altijd actief op; over *fair practice*, meetbare impact van kunst, diversiteitsbeleid, de kracht van educatie, maar mijn ervaring is niet dat er daarna altijd wat verandert. Dat ligt niet aan de discussies; die zijn vaak scherp. En er zijn mensen die, misschien gevoed door dit soort bijeenkomsten, écht wat doen: Het Veemtheater dat met minder geld nog maar 100 dagen open is. Een krant die zijn sterren afschaft. Maar vaak regeert de orde van de dag, iedereen werkt keihard, maakt voorstellingen, probeert zalen te vullen. Een plek om te onderzoeken en een *on going* gesprek of we goed bezig zijn, lijkt me belangrijk, mits je daar als deelnemer consequenties aan durft te verbinden. Ik heb een vaste baan opgezegd om helemaal vrij te zijn en te kunnen maken wat ik wil. Dat is een risicovolle (maar hele goede) beslissing geweest, maar die ging alleen over mij. Het vergt dapper leiderschap om met een hele club tegen de zekerheid in te sturen.

LIESBETH

Dag allebei,

Omdat ik straks weg ga, denk ik ook na over mijn eigen artistiek leiderschap. Wat had ik beter kunnen doen? Ben ik dapper genoeg geweest? Wat laat ik voor jullie achter en wat mist er? Er speelt de afgelopen dagen steeds een gedachte door me heen. In hoeverre moeten we als theater betrokken raken bij het maatschappelijke debat? Neem nu de twee Armeense kinderen Lili en Howick die uitgezet zouden worden, en al die kinderen die hetzelfde lot boven het hoofd hangt, moeten we daar iets mee? Want het is toch om je gek te schamen dat ons zo rijke land, niet eens plaats heeft voor deze kinderen. Een theatrale actie in alle theaters waar we spelen? Een gezamenlijke verklaring? Hebben we een verantwoordelijkheid om kinderen ook in het maatschappelijke te verdedigen en ons uit te spreken? Of moeten we ons juist absoluut niet direct bemoeien met wat er gebeurt. Ik vroeg het me ook af tijdens de vluchtelingencrisis, toen opeens zoveel kinderen ons land binnenkwamen. Ik werkte toen in Düsseldorf. Daar werd, zoals in bijna alle Duitse jeugdtheaters, meteen actie ondernomen. Men opende de deuren en startte het project Garden of Eden, dat tot op de dag van vandaag nog bestaat. Elke maandag zijn vluchtelingen, maar ook de mensen uit de stad welkom. Er wordt met zowel kinderen als volwassenen aan voorstellingen gewerkt. Er wordt gezamenlijk gekookt, en er is een telkens wisselende band die bestaat uit vluchtelingen en plaatselijke musici. Er zijn vrijwilligers, advocaten, die helpen met aanvragen. Er worden verhalen verteld en voorstellingen bekeken. Wat begon met twintig vluchtelingen is nu uitgegroeid tot een avond waar ruim 150 vluchtelingen en Düsseldorfers elkaar ontmoeten. In Nederland bleef het behalve in Frascati en bij Zina best stil. Ook bij mij in de Toneelmakerij. Daar heb ik nog steeds een rotgevoel over, een machteloos gevoel. We hadden het al zo druk, en we waren aan het repeteren en wat kan je doen, en wie doet dat dan, en waar halen we het geld vandaan? En al die redenen kloppen perfect, ze zijn stuk voor stuk belangrijk en waar. En natuurlijk speelden we ook hier en daar voor asielzoekers. Maar toch, hoe ver moeten wij jeugdtheatergezelschappen afstaan van wat er werkelijk gebeurt?

BELLE

Lieve Liesbeth, ik vind het een lastige vraag. Ik geloof heilig in een scheiding tussen kerk en staat en dat geloof speelt door mijn hoofd als je vraagt of wij ons als kunstbestel moeten bemoeien met politiek. Iets in mij zegt: nee. Wel in ons werk, binnen de muren van een voorstelling kan je roepen wat je wil, maar niet erbuiten. We zijn theatermakers en geen activisten. We hoeven onszelf niet in brand te steken om een punt te maken. Wij hebben toch schoonheid en wijsheid, gevoeligheid, verwarring. Een ander deel van mij schreeuwt ja! We moeten in actie komen als we onrecht bemerken. Misschien is dit wel mijn gedachte: het is niet onze verantwoordelijkheid als theatermaker. Het is onze

verantwoordelijkheid als mens en theater is nu eenmaal ons middel. Hadden we Lili en Howick moeten laten onderduiken in De Toneelmakerij?

LIESBETH

Nee Belle, dat is niet wat ik bedoel.

BELLE

Dat was wel cool geweest. Maar ook complex. Want de Toneelmakerij is ook een instituut dat geld krijgt van de mensen die eventjes zo'n onmenselijk idee hadden. Dan zou de politiek zomaar de subsidie kunnen stoppen tot wij ze Lili en Howick geven.

LIESBETH

Stop, je dwaalt af.

BELLE

Wat een mooi initiatief in Düsseldorf en wat te gek zou het zijn om zo iets ook hier op te starten. Maar je hebt gelijk. Wanneer dan? Met welk geld en welke tijd? Ik snap je gevoel van machteloosheid. Zo rot is het om tegen zulke banale dingen aan te lopen. Maar misschien, als we het echt belangrijk vinden, doen we een project minder, of een acteur minder, of een decor minder. Terwijl ik dit typ denk ik al: nee, je kan dat geld niet zomaar ergens anders vandaan halen.

LIESBETH

Wat voor mij in dit kader een heel waardevol moment was, was toen ik alle Nederlandse theatergroepen een brief schreef over de schrijnende situatie in Gaza. Er waren zware bombardementen geweest en hevig gevochten. Kinderen waren hun huis kwijt, hadden de doden in de straat gezien en waren allemaal zonder uitzondering ernstig getraumatiseerd. Mijn theatervrienden in Gaza vertelden mij hoe belangrijk het was om juist nu naast deze kinderen te staan. En theater is daarvoor een excellent middel. Ze hadden naast het geld wat ze zelf

hadden, 50.000 nodig. Ik schreef die brief en bijna alle gezelschappen en productiehuisen reageerden, in drie weken was het geld bij elkaar. Er werden 10 voorstellingen gemaakt die voor ruim 100.000 kinderen werden gespeeld. Een zeldzaam staaltje solidariteit.

Maar je kan met evenveel recht zeggen: dat is niet onze verantwoordelijkheid, daar worden wij niet voor gesubsidieerd.

We zijn in de Toneelmakerij bezig geweest om bij het maken van de begroting voor het huidige Kunstenplan een potje te reserveren voor maatschappelijke gebeurtenissen waarop je acuut met theater zou willen reageren. Dat is ons niet gelukt, maar wat zou het mooi zijn als ergens een fonds zo'n potje in het leven zou roepen, speciaal voor jeugdtheater, speciaal voor kinderen.

BELLE

Wat je schrijft over Gaza en je collecte, ontroert me. Misschien moet iedere theatermaker wel eens in de zoveel tijd een soort maatschappelijke stage doen. Niet verplicht, gewoon voor jezelf, om de oogkleppen even af te leggen. Liefs, Belle

WIEKE

Je vraag is na de Staat van het Theater nog actueler geworden. Moeten we naast radicale kunst ook actievoeren met eenzelfde verbeelding als die we in onze voorstellingen leggen? Wat jij deed voor Gaza klopte, omdat het op je eigen merites deed en je eigen netwerk opriep om in beweging te komen. Ik geloof dat theater activistisch kan zijn; ik heb voorstellingen gezien die blijvend mijn beeld over consumentisme, de rechtspraak of de pornificatie van de samenleving hebben veranderd. Kunstenaars kunnen problemen

blootleggen zonder zich daarmee te hoeven profileren als politicus, zonder alles feitelijk te hoeven bewijzen als journalisten; dat is een groot goed. (Al wordt een kunstenaar steeds meer geprofileerd door zijn engagement en zijn uitlatingen buiten zijn werk.) Maar dit is activistisch door te reflecteren, door iets te doen binnen de afspraken van het theater, zelfs al is dat een speech en draag je een jerrycan.

LIESBETH

Ik ben het met je eens Wieke, het echte werk ligt in het theater en in de vrijheid waarmee verbanden kunnen worden gelegd tussen het toneel en de dagelijkse realiteit. En toch blijft er iets knagen. Misschien ga ik dat eens uitzoeken als ik weg ben bij de Toneelmakerij.

WIEKE

Ik zit in de auto van Gent naar Antwerpen en denk over jouw vraag wat je achterlaat en wat ik daarin mis: Ik vind dat het veld weinig plekken heeft om te experimenteren, waar je autonoom onderzoek kan doen. Soms hoeft je niet zeven weken te werken, of veertig keer te spelen met een heel decor, maar is het belangrijk om iets uit te zoeken over vorm, of wat langer onderzoek te doen naar één onderwerp. Die plekken zijn al schaars in het veld voor volwassenen, in het jeugdtheater ken ik ze niet. Juist in een tijd waarin de vraag om herkenbaarheid, of behapbaarheid groot is, hebben de gezelschappen een plek nodig voor risicovolle probeersels, te reageren op de actualiteit, een plek om te blijven vernieuwen. Of moet die plek ingebouwd worden in een gezelschap.

LIESBETH

Vroeger toen ik nog volop artistiek leider was, zou ik meteen ja gezegd hebben. Nu ik op de drempel sta, denk ik dat iets meer onafhankelijkheid geen kwaad kan, misschien een werkplaats die van de gezamenlijke gezelschappen is, maar met een telkens roulerende commissie en onafhankelijke begeleiders.

WIEKE

Ondanks dat ik soms worstel met hoe het moet, ben ik in deze tijd op zoek naar verbinding. Jullie gaven mij 'permissie' om alle verhalen te mogen vertellen, maar kunnen wij als makers elkaar die permissie geven? Is dat niet aan de man of de vrouw over wie het werk gaat? En wat als die zegt dat het niét mag, waar blijft je verbinding dan? Daarover wil ik nu theater maken.

BELLE

Lieve vrouwen, al schrijvende orden ik mijn gedachten, misschien was het af en toe een beetje warrig. Soms schrik ik van mijn onwetendheid of pessimisme. Vreemd, ik denk altijd dat ik zo'n optimist ben.

LIESBETH

Dan zijn we nu aan het einde van deze briefwisseling en van deze staat van het jeugdtheater, lieve Belle en lieve Wieke. Voor mij was is het een rijke ervaring geworden, zowel in het ontvangen als in het schrijven. Prettig chaotisch ook af en toe, zo met zijn drieën. En ik hoop dat onze selectie uit de brieven ook voor jullie in het publiek iets kan betekenen. Maar veel meer zou ik willen dat jullie mee gaan doen....

WIEKE

...dat we een keten van brieven-schrijvers oprichten. Drie weken lang met twee anderen corresponderen en dan weer door.

BELLE

Wij zijn op zoek naar nieuwe pen-vrienden.

WIEKE

Dus wie zou er met mij willen schrijven?

BELLE

En wie met mij?

LIESBETH

En wie met mij?

Maar voor we elkaar verlaten, wil ik jullie bedanken en wens ik jullie veel en prachtig theaterwerk in het mij zo dierbare jeugdtheater, een plek tussen al deze gezichten waar ik zo van houd.